

FRAAGM

ME

XANDRA MANUPUTTY MASTER KUNSTEDUCATIE ARTEZ

24 AUGUSTUS 2020

ANTEN

ArtEZ Hogeschool voor de Kunsten

Master Kunsteducatie

UNIT 06 Arts Education Intervention - Part B

Emiel Copini - Giselle Vegter - Mirjam Zegers

17 augustus 2020

Studentnummer: 1539443

**“Dat je teweegbrengt
is meer van belang dan
wat je teweegbrengt”.**

J.A. Deelder

binnen

Pagina 01	<u>INHOUDSOPGAVE</u>	<u>AXIOMA'S</u>	<u>RUIMTES</u>
Pagina 02	VOORWOORD		PLATTEGROND
Pagina 03	INLEIDING		
Pagina 04		AXIOMA I	BEWEGINGSRUIMTE
		AXIOMA II	LUISTERRUIMTE
			CONTACTRUIMTE
Pagina 05		AXIOMA III	HERINNERINGSRUIMTE
			REFLECTIERUIMTE
Pagina 06			PRAKTIJKRUIMTE
Pagina 07		AXIOMA IV	OBSERVATIERUIMTE
			ONDERZOEKSRUIMTE
Pagina 08		AXIOMA V	PROCES RUIMTE
			INTERACTIEVE RUIMTE
Pagina 09	SLOT		VRIJE
	DANK		ONDERZOEKSRUIMTE
Pagina 10	BRONNEN		
	BIJLAGEN		

[LINK naar bijlagen in OneDrive](#)

sketchbox

Het SketchBoX-project

bestaat uit een creatieve uitwisseling tussen studenten en docenten waarin, beeldend, schetsend, filmend en schrijvend vragen gesteld worden aan elkaar. Op die manier is uiting gegeven aan wat hen bezighoudt en hoe ze zich voelen over hedendaagse sociaal maatschappelijke onderwerpen.

Het project startte eind februari 2020 en heeft een aangepaste uitvoering gekregen na de coronamaatregelen. Ik verwacht er een vervolg aan te kunnen geven in het schooljaar 2020-2021. Deze gezamenlijke onderzoeksruimte heeft in eerste instantie geen fysieke ruimte nodig. Toch is echt contact van belang gebleken en zal ik ontmoetingen plannen. Zie ook op pagina 8.

Hello, hello! Is anybody there?!

Zo start het filmpje, gemaakt door Arletta, als bijdrage aan het SketchboX-project. Ze klopt keihard op de gesloten rolluiken van het schoolgebouw.

Roept dat ze iets wil komen geven en brengen, maar er is niemand die opendoet. De titel spreekt boekdelen:

"How to start a personal dialogue with the institutional system?" Arletta heeft het werk van Karla

online ontvangen. Ze vertelde dat haar reactie op het werk anders zou zijn geweest als de analoge variant was overhandigd vanwege de tactiele ervaring.

plattegrond

Het is afgelopen tijd mijn uitdaging geweest om de indrukken en verzamelde gedachten te verbeelden, te verwoorden en te noteren. Actuele gebeurtenissen buitelden over elkaar heen en raakten mij persoonlijk. Ik wilde hard roepen maar wist de woorden niet te formuleren. Mijn denken produceerde losse fragmenten die maar niet bij elkaar kwamen en ik vroeg me af: waarmee krijg ik ze weer in verband? Met wat maak ik mijzelf weer het best verstaanbaar?

Op zoek naar mijn eigen taal ervoer ik dat de uiting ervan complex is en niet vanzelfsprekend begrijpelijk is zoals ik het bedoel. Dat heeft te maken met in welke vorm we ons uiten en in welke mate we begrepen willen worden. Dat dit met het gedrag van mij en de ontvanger te maken heeft liet mij de vraag anders formuleren:

Hoe kunnen wij *elkaar* beter leren verstaan?

Omdat ik, net als de lezer natuurlijk, houvast nodig heb zocht ik structuur en vond deze in de hoek van de communicatiewetenschap. De vijf axioma's voor interpersoonlijke communicatie, van de Oostenrijks-Amerikaanse psycholoog en communicatie wetenschapper Paul Watzlawick. (2012, pp. 42-58) geven richting aan de diverse gedachten, vertellingen en praktijkvoorbeelden met de geruststelling dat minutieus en langdurig onderzoek van anderen mij de gelegenheid geeft tot ordenen en wellicht uitspreken.

*Dear Karla, dear Xandra,
Thank you for your intriguing images and the inspiring question.
It made me aware of a lot of things, thoughts and emotions.
And if I had the time I would visualise all of them! So, I choose to execute the one that is most connected to AMFI.*

Xandra I love this initiative and enjoy to contribute to this valuable project that hopefully will be continued in the future!

Warm regards, Arletta

Mijn tweede houvast is dat ik visueel ruimtelijk denk. Dat dreigde ik te vergeten bij het zoeken naar de juiste woorden. Het heeft enorm geholpen om mijn beeldend werk weer op te pakken. Ik kreeg juist weer ruimte door werk te maken.

Ik verwijs in de titels naar mogelijke ruimtes waar contact kan plaatsvinden. Die zou ik graag op een later moment willen vormgeven. Voor nu is het vooral een dialogisch proces waarin ik laat zien welke ruimte we innemen als we contact hebben.

Het derde houvast zijn de voorbeelden uit het SketchboX-project (zie kader), de Experience tool (zie blz.7) en eigen beeldend werk als *groene draad* opgenomen naast dit essay. Aan de hand van interviews en een enquête verkende ik mogelijke vormen van dialoog voor het creatief hbo-onderwijs van waaruit het SketchboX-project is voortgekomen.

Studenten en docenten introduceer ik aan de hand van hun voornamen. Of het een bijdrage van een student dan wel docent is laat ik verder in het midden.

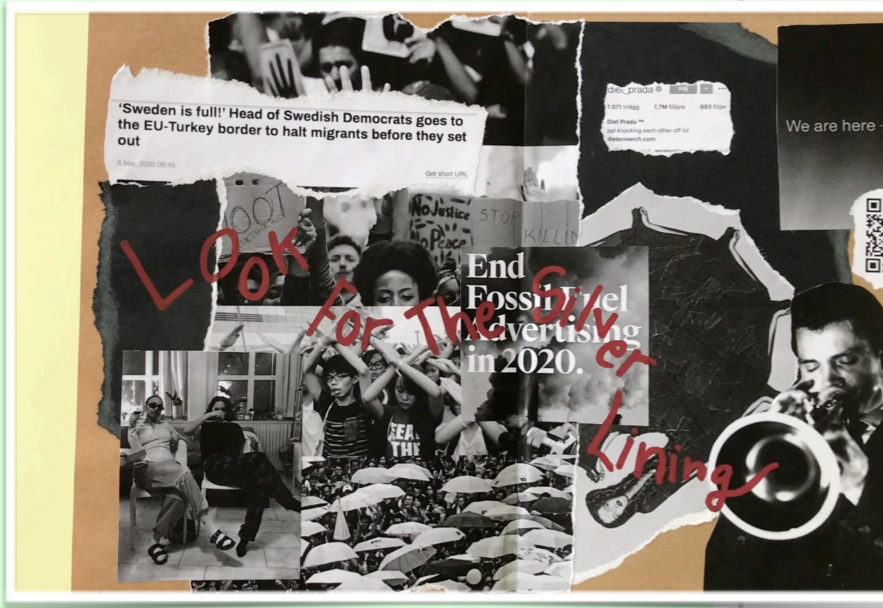
sketchbox

Look for the silver lining

Met Valentina startte ik het project. Onzeker of datgene wat ik als interventie bedacht had wel zou aanslaan vroeg ik haar als eerste te reageren op de aankondiging die ik schreef. Al sinds oktober 2019 was zij betrokken bij de eerste diversiteitswerkgroep en was zij het die de discussie opzocht. Haar hele houding kon je doen twifelen of we het over hetzelfde hadden, wat ons contact alleen maar uitdagend maakte. Blij was ik natuurlijk met de eerste feedback op het plan om docenten en studenten elkaar vragen te laten stellen.

De vraag die zij wilde stellen luidde: "What do you really teach?"

Het is een vraag die ik heel graag aan alle docenten zou wil stellen.

bewegingsruimte

Twee jaar geleden startte ik met de Masteropleiding Kunsteducatie (MKE) aan ArtEZ in Zwolle. Een opnieuw ingerichte opleiding die mij de ruimte zou geven vrij te bewegen, op zoek naar persoonlijke en professioneel-creatieve (her)positionering in relatie tot het creatieve hbo-onderwijs. Ik weet nog dat ik opstandig werd van het idee dat mijn werk voor de MKE [01] op voorhand sociaal-politiek georiënteerd moest zijn, omdat ik in de praktijk al voortdurend de relatie met de actualiteit en de tijdgeest leg. Uit nieuwsgierigheid vroeg ik mij af of het werkelijk nodig is om actief naar een urgentie te zoeken om als *Artist Educator*, ook *agent of change* te kunnen zijn. Ik nam aan dat mijn existentie als creatief beeldend professional en daarmee ook mijn praxis, voldoende zou zijn om iets in beweging te kunnen zetten, wel in eigen tempo.

Direct in het eerste jaar zochten urgente zaken mij op, ze klopten hard aan mijn deur.

Ik deed niet open, negeerde ze zelfs want ik was op zoek naar *vrije ruimte*. [02] De tijdgeest van opstanden en activisme aan de ene kant en een Corona-samenleving die mijn gevoel voor de vrije ruimte inperkt aan de andere kant, had niet alleen een verlamdend effect op mijn beeldend werk, het liet mij nog minder makkelijk spreken en mijzelf uitdrukken.

Axioma I: Het is niet mogelijk om niet te communiceren.

Gedrag heeft geen tegenstelling. Dat wil zeggen dat het niet mogelijk is om geen gedrag te vertonen. Er wordt dus altijd gecommuniceerd. Communicatie hoeft ook niet geslaagd, vooropgezet of bewust te zijn om communicatie genoemd te hoeven worden (Hogent & Vande Meirssche, 2017; Watzlawick et al., 2012).

Woorden en de betekenis die eraan gegeven wordt zijn namelijk niet compleet op het moment dat ze uitgesproken of genoteerd worden. Woorden en zinnen zijn slechts dragers als het gaat om een vertelling, in een gesprek of andere verhandeling. De intentie van de ander is niet gelijk op te merken of te duiden. Als we dezelfde woorden uitspreken en ze proberen te begrijpen dan ervaren we ze niet per se hetzelfde.

Vanwege ieders afzonderlijke denkrimte, verwachting, gewoonte, angst of hoop lijkt het ondoenlijk direct begrepen te worden of dezelfde ervaring te delen. Zelfs tijdens het noteren van deze gedachten is het lastig geen situatie of beelden te visualiseren van waaruit ik deze woorden schrijf. In axioma III zal ik dit verder toelichten.

[01] Uit de visie van de master Kunsteducatie ArtEZ: "De master ziet kunstenaars en kunsteducatie als agents of change. Kunsteducatoren zijn in staat en hebben de verantwoordelijkheid om te laten zien hoe de kunsten ons in staat stellen te reflecteren op wie we zijn, op wie kunnen en willen zijn. De Kunst -in de meest ruime zin- wordt dan ook onderzocht op haar mogelijkheid een antwoord te bieden op belangrijke sociaal-politieke kwesties" (ArtEZ, 2018).

[02] VRIJE RUIMTE is het eerste essay wat ik schreef in het kader van de MKE, waarin ik me afvroeg of het wel mogelijk is je los te maken van alle betekenis en interpretatie die we de dingen hebben gegeven, om zodoende nieuw te kunnen scheppen.

luister ruimte

Axioma II: Communicatie bevat zowel een inhouds- als betrekkingaspect.

Wat je zegt krijgt pas betekenis door de manier waarop je het zegt (Hogent & Vande Meirssche, 2017; Watzlawick et al., 2012).

Ik probeer erachter te komen hoe je verder komt in gesprekken over onderwerpen die ongemakkelijk kunnen zijn. Ik bedoel: als je niet alleen maar elkaars standpunten voor de voeten wil werpen, maar daadwerkelijk elkaar de ruimte wil geven, om van daaruit samen op iets uit te komen, samen iets te creëren in plaats van heen en weer te kaatsen wat we al weten. Wat is daarvoor nodig. Filosoof en natuurkundige David Bohm schiet mij te hulp als hij verduidelijkt dat de meeste mensen (onbewust) vanuit de eigen emotie en eigen denkkaders en vooronderstellingen communiceren en dat pas in gezamenlijke dialoog we aannames onder de loep kunnen nemen om inzichten te delen. In een dialoog probeert een spreker niet iets over te brengen dat hij al weet (to make something common), in een dialoog creëren (twee maar ook meer) mensen gezamenlijk iets nieuws (to make something in common). Daarvoor is wel nodig dat de gesprekspartners naar elkaar luisteren zonder vooroordelen en zonder elkaar te beïnvloeden. Dit lijkt bijna een onmogelijke opgave. Ik leer steeds beter te luisteren maar ben me niet van al mijn vooroordelen bewust. Bohm noemt verder dat vooronderstellingen resultaat zijn uit het verleden. In de dialoog ga je juist op zoek naar wat achter deze vooronderstellingen ligt. Dat denkproces wordt in de dialoog onderzocht, niet de vooronderstelling op zichzelf (2018, pp. 31-38).

Ik zie de wereld dus door mijn vooronderstellingen. Waarschijnlijk probeer ik me er zelfs mee te identificeren. Maar dat gaat niet altijd bewust. Wel maakt het me wie ik ben, gevormd door verleden, familieachtergrond, opvoeding, school, relaties maar ook de omgeving waarin ik werk en leef. Tot nu toe was ik niet zo bezig met wat er aan mijn identiteit ten grondslag ligt. Maar het is goed om mijn denken, voelen en handelen beter in perspectief te plaatsen. Het helpt anderen beter te verstaan.

De dialoog wordt vaak genoemd als (red)middel om ongemakkelijke en ingewikkelde thema's bespreekbaar te maken maar wordt ook vaak verward met het houden van

contact ruimte

debatten of discussies, waarbij mening en besluitvorming centraal staan. De dialoog moet juist de gespreksvorm zijn om urgente thema's te onderzoeken en bespreekbaar te maken zonder ze centraal te stellen, om zo zonder ikerichtheid elkaar beter te kunnen verstaan. Dit vraagt om bewustzijn van diegenen die dialoog willen begeleiden. Zou in het onderwijs de tijd genomen kunnen worden om (te leren communiceren maar) vooral te leren luisteren? Bohm merkt op dat dit uiteindelijk leidt tot gesprekken waarin we leren te begrijpen. Ik herinner me een studiemiddag op de HvA waarin ik dit inbracht, als topic voor een van de op te richten learning communities: "Laten we eerst leren luisteren" zei ik. Vervolgens was er niets te merken van enig luisterend oor. Ik zocht naar dialoog, oude ideeën en intenties loslaten en bereid zijn om iets geheel nieuws te formuleren als dat nodig is, maar kwam terecht in een gesprek waarin gebatteld werd over ideeën en standpunten. Het gesprek was gedoemd te mislukken. We vergaten tijd te nemen om echt te luisteren en echt contact te maken.

Elkaar verstaan begint met goed contact. Dat klinkt gemakkelijker dan het is.

Fred Korthagen (Universiteit Utrecht en Korthagen Opleidingen), Saskia Attema-Noordewier (Vrije Universiteit) en Rosanne Zwart (Universiteit Utrecht) maken duidelijk dat er onderscheid gemaakt moet worden tussen de begrippen relatie en contact en vinden dat niet terug in onderwijskundige literatuur, maar wel in de theorie van de Gestalttherapie.[03] Relaties hebben een zekere tijdsduur; ze ontwikkelen zich gedurende weken of zelfs jaren. Contact is een ervaring in het moment, hoewel die ervaring soms minutenlang kan duren. Goed contact is het - in de interactie - ervaren van een eenheid tussen jezelf en de ander: "the sense of the unitary interfunctioning of you and your environment" (Korthagen et al., 2014).

Dit onderscheid tussen relatie opbouwen en contact hebben, verheldert een aantal persoonlijke ervaringen met studenten waarin ik het moment van contact soms zoveel waardevoller vond dan de langdurige relatie die ik met ze had opgebouwd. Voornamelijk stelde ik vragen en de gesprekken die daaruit volgden, waarin we het hadden over henzelf en de wereld, gaven inzicht in hun creatief denk- en werkproces. Was ik bezig met mijn toebedeelde autoriteit als docent?

Ik geloof het niet. Meer fungeerde ik als klankbord en sprak ik als ervaren mens. Maar er schuilt ook gevaar in zo'n kort contactmoment. Het vraagt van beide partijen de concentratie en openheid tot wederzijds begrip. Tegelijkertijd speelt mee de verhouding die je ten opzichte van elkaar hebt. Is deze bijvoorbeeld gebaseerd op gelijkheid of verschil? (Axioma V)

Om te komen tot authentiek contact lijkt het belangrijk dat docenten zich bewust zijn van barrières in henzelf. Bijvoorbeeld oordelen, cynisme en angst kunnen mensen afhouden van dat echte contact. Uit het onderzoek van Korthagen blijkt ook dat docenten die goed intern contact hebben met het eigen denken, voelen en willen, beter in staat zijn aanwezig te zijn in een extern contact met studenten (2014)..

[03] *Gestalt* in de psychologie is van oorsprong een Duits woord en werd door Duitse psychologen als Wolfgang Köhler en Max Wertheimer geïntroduceerd. Het begrip staat voor een *totaalbeeld*, waarbij het geheel méér is dan de som van de samenstellende delen.

sketchbox

"Wat do you expect from someone out of the last century?" was de openingsvraag aan Mees. Niet voor niets had ik hem gevraagd mee te doen aan dit project. Hij ervoer wat strubbelingen in het maken van keuzes en dacht eraan om een half jaar even heel iets anders te gaan doen, zijn eigen te pad volgen.

*"Expect is a strong word,
and I don't know if I expect something
from that person.*

*What I do know,
is that I hope something.*

*Because I sometimes wonder,
what it would be like back then.*

*Not knowing,
what it would be like Now.*

*And therefor, what I hope is,
that the person Shares the knowledge
of then, with the people from now.*

And so, my question is:

*What lesson you've learnt last century, would you
teach a creative from the 21st Century?..."*

herinneringsruimte

Axioma III: De aard van de betrekking is afhankelijk van de interpunctie van de interacties tussen personen.

Dat wil zeggen dat bij interpunctie interacties door de gesprekspartners geïnterpreteerd worden in termen van oorzaak en gevolg. Beide communicatiepartners interpreteren hun eigen gedrag als reactie op het gedrag van de ander en creëren hun eigen waarheid (Hogent & Vande Meirssche, 2017; Watzlawick et al., 2012).

De situatie van twee jaar geleden, waar mijn eerste woorden aan ten grondslag liggen (zie Axioma I), heeft grote invloed gehad op mijn verdere denken en handelen in de eigen (onderwijs)omgeving.

Een internationale studente, uit de Verenigde Staten met een Afro-Amerikaanse achtergrond vroeg via de examencommissie om een second opinion op een beoordeling van haar werk omdat ze de docenten, waaronder ikzelf, bevooroordeeld vond. Dit had te maken met feedback incidenten tijdens de lessen. [04] Mijn herinnering is dat er een taalbarrière was die, bij het vertalen van jargon, zorgde voor verschil van interpretatie. Daarnaast werd het beoordelingssysteem niet goed begrepen.

Hoewel ik dacht dat de situatie afdoende voor alle partijen was afgesloten was dat niet het geval voor deze student. Zo bleek in recente publicatie (Het Parool, 2020) dat de toenmalige contactmomenten met deze oud student in een heel ander daglicht waren geplaatst, namelijk in het actuele kader van het racisme-debat en daarmee het ervaren van ongelijke behandeling op school als je gekleurd bent.

Ik zag dat mijn ervaring van de situatie in de herinnering van een ander was geplaatst. Een herinnering die ik niet deelde met de student in kwestie.

Ik noteerde eens woorden van Barend van Heusden, uit een Studium Generale lezing van de RuG, waarin hij noemde dat wij als mensen in staat zijn om het verschil op te roepen tussen een herinnering en het hier en nu, en de herinnering voortdurend aan te passen. [5]

Dit beschermingsmechanisme van ons geheugen wordt double processing of ont koppeling genoemd. We nemen de vrijheid om herinneringen te vergelijken met

reflectie ruimte

wat we kennen, er zelfs iets aan toe te voegen en met bekende elementen weer te combineren tot iets nieuws. "We leven niet in maar met ons geheugen" (Copini & RuG, 2019, p.39).

In plaats van het artikel in het Parool te willen aanvechten koos ik voor het analyseren van de gebeurtenissen van twee jaar geleden. Heel veel externe factoren waren van invloed op de situatie en op het handelen van iedereen die betrokken was toentertijd. Slechts fragmenten zijn er overgebleven, vanzelfsprekend niet alleen bij mij maar ook bij de ander.

"Ons denken knipt de hele wereld aan stukken. Elk stuk is het resultaat van de manier waarop we denken. In werkelijkheid bestaat de wereld uit nuances en schakeringen die in elkaar overlopen en samen een geheel vormen. Maar wij halen daar al denkend bepaalde dingen uit en scheiden die af van de rest. We doen dat aanvankelijk voor het gemak. Maar op de lange duur kennen we aan die afzonderlijke dingen steeds meer waarde toe" (Bohm, 2018, p. 39).

Zowel Bohm als van Heusden spreken over hoe we met het verschil tussen herinnering/denken en het hier en nu omgaan. In hoeverre is de herinnering product van het denken bijvoorbeeld?

Mijn achternaam is vaak reden geweest om naar mijn afkomst [06] te vragen. Ik heb me daardoor, door de ogen van anderen, altijd anders dan de rest gevoeld, terwijl ik juist graag gewoon mijzelf wilde zijn en opgenomen in een groep. Niet hoeven afvragen of mijn zijn en handelen voortkomt uit andere identiteiten dan mijn habitus [07] die ik met mijn opvoeding heb meegekregen.

Recent schreef ik een brief aan mijn schoolleiding om me op te geven voor de nieuw op te richten werkgroep Diversiteit en Inclusiviteit. Ik voelde de noodzaak om mij te identificeren aan de hand van mijn familieachtergrond wat voor mij best ver ging want ik weet nog dat ik me begin 90'er jaren bij de gemeente Rotterdam inschreef waar ik vervolgens weigerde om mijn vermeende etniciteit te noemen, aan de hand van de achtergrond van mijn ouders. [08] Het ging niemand wat aan, vond ik. En dat vind ik nog steeds.

[ ] Omdat dit onderdeel doorloopt op pagina 06 zijn daar ook alle voetnoten terug te vinden.

intuïtief vinden

Door proprioceptie, zelfwaarneming, kun je dieper doordringen in je eigen vooronderstellingen. Je geest komt op deze manier in zijn creatieve modus (Bohm, 2018, pp. 59-61).

Ik heb zelf ervaren dat het proces van kunst (laten) maken ook middel is om tot zelfwaarneming te kunnen komen. Ik verwijs graag naar het proces wat Johannes Itten in het Bauhaus-onderwijs op gang bracht: omstandigheden creëren die *intuïtief vinden* mogelijk maken. In mijn essay *Vrije ruimte* heb ik dit begrip verkend (Manuputty, 2019)

praktijkruimte

Marijke Steegstra, cultureel antropoloog, noemt in een interview met Seada Nourhussen dat etniciteit vaak iets is wat anderen je toekennen als je er afwijkend uitziet of als je je afwijkend gedraagt. "Etniciteit gaat vaak om een gevoel van onderlinge verbondenheid dat gebaseerd kan zijn op cultuur, taal, religie, nationaliteit en uiterlijke kenmerken. Het is, kortom, een perceptie van identiteit" (Nourhussen, 2008).

Een dergelijke verbondenheid heb ik nooit gevoeld, Ik ervoer afwijzing maar pas in mijn studententijd werd ik me bewust dat dit te maken heeft met cultuur en uiterlijk. Verhelderend dus om kennis te maken met het werk van de filosoof Kwame Anthony Appiah en herkenning te ervaren in hoe hij tegen het fenomeen identiteit aankijkt. In zijn boek *De leugens die ons binden* omschrijft hij zijn zoektocht naar de ogenschijnlijk simpele dubbele vraag: wat zijn identiteiten en hoe komen ze tot stand? In een interview met Volkskrant journalist Peter Giesen noemt hij dat elke groep behoefte heeft aan een gezamenlijk verhaal om de leden te binden. Het is de kunst je niet in dat verhaal vast te bijten en je identiteit flexibel te houden, om onnodige polarisatie tussen bevolkingsgroepen te vermijden. Want dat elke identiteit, en hij onderscheidt geloof, land, kleur, klasse en cultuur in zijn boek, in de kern een diepe overeenkomst vertoont die mensen met die identiteit verbindt, is niet zo. "Wij kunnen het niet zonder identiteiten stellen, maar wij moeten ze beter begrijpen als wij de hoop willen hebben ze te hervormen en ons te bevrijden van misvattingen erover die vaak een paar honderd jaar oud zijn. De manier waarop ze ons verdelen en tegen elkaar opzetten zijn de leugens die ons binden" (2019, p.17).

Appiah laat zich kritisch uit over alle identiteitsbewegingen, zoals de bewegingen voor zwarten of homo's. "Ik vind dat je identiteit licht moet dragen, maar sommige van die bewegingen zijn zwaar. Ze trekken mensen in een identiteit waar ze helemaal geen zin in hebben" (Giesen, 2018, p. 74).

Het gewoon mijzelf zijn kwam beter tot zijn recht in de wereld van kunst en vormgeving. Je zou kunnen zeggen dat ik me daarmee heb verbonden. Kunst is mij gedurende mijn opvoeding met de paplepel ingegoten. Mijn vader begaf zich in die wereld. Ik zag veel kunst tijdens exposities en liet me graag betoveren. Er was voortdurend stimulans om te creëren. Ik herinner me de schildersessies in het atelier. Toen ik aankondigde dat ik

naar de kunstacademie wilde, kreeg ik te horen dat alles te leren valt als je maar bereid bent veel te oefenen, te doen. Talent heb ik uiteindelijk niet via mijn vaders genen meegekregen bleek vele jaren later. Het zette mijn identiteit en loopbaanontwikkeling in een ander daglicht. Wel was duidelijk hoever ik gekomen was zonder die genen. Een studie op zich.

Afrondend op de praktijksituatie wil ik nog opmerken hoe mooi het geweest zou zijn als wij ervoor gekozen hadden tijd te nemen eerst de fracties van herinneringen boven water te halen en ze gezamenlijk te bevragen. Niet om gelijk te halen, of te willen repareren maar om samen verder te kunnen komen.

Vanwege de recent aangescherpte roep binnen de eigen opleiding om meer diversiteit (lees: meer mensen van kleur), van zowel docenten als studenten lijkt het dat de eigenschappen achtergrond, kleur en generatie (Y/Z) nu criteria zijn die meespelen in de samenstelling van de nieuwe werkgroep.

Ik leer mijn identiteit opnieuw maar licht te dragen zoals Appiah ook doet, zolang anderen dat mij gunnen natuurlijk.

[[04] Ik coachte een programma waarin eerstejaars studenten vanuit een zo breed mogelijke verzameling inspiratiebronnen (beelden, gelezen teksten en materialen uit de actuele media gericht op (fashion) design, (fashion) industrie en (fashion) identiteit, visueel en tekstueel verbanden laten zien en daarmee een inspiratieboek/portfolio samenstellen waarvan inhoud en vorm passen bij de ontwikkeling naar een "professionele" persoonlijkheid.

[05] Barend van Heusden is hoogleraar Cultuur en Cognitie en onderzoekt kunst, niet als een verzameling voorwerpen (foto's, bijvoorbeeld, of sculpturen) of gebeurtenissen (zoals muziek of toneel), maar als een proces dat zich in de hersenen afspeelt. De RuG Studium Generale heeft een watchlist samengesteld over de verbeelding, de herinneringen en de kracht van ons brein: Brainpower. Van Heusden sprak met Dick Swaab in 2017 over het creatieve brein. Ik heb het proefschrift *Tussen willen en weten van mijn docent Emiel Copini* erbij gepakt om de uitgesproken woorden van Van Heusden iets beter te kunnen begrijpen.

[06] Ik heb een Duits-Nederlandse moeder en had een Chinees-Ambonese vader die niet mijn biologische vader is ontdekte ik als 36-jarige. Mijn biologische achtergrond zorgt bij anderen (en bij mijzelf) voor vragen omtrent mijn identiteit.

[07] Habitus: een reeks geneigdheden om op een bepaalde manier, zonder er veel over na te denken, meer of minder spontaan te reageren op de wereld (Appiah, 2019, p. 43)

[08] Dat onderscheid tussen westerse en niet-westerse persoon met een migratieachtergrond werd in de jaren 90 door het CBS geïntroduceerd. De definitie hiervoor is gebaseerd op de economische beoordeling van het desbetreffende land. Indonesië (Japan ook) wordt tot de westerse migratieachtergrond gerekend.

experience tool

Voorafgaand aan dit schrijven heb ik de tool erbij gepakt om gedachten uit het hoofd te krijgen. Het werkte, natuurlijk...

observatie ruimte

Axioma IV: Mensen communiceren zowel digitaal als analoog

Bij digitale communicatie worden woorden gebruikt om iets te benoemen. Analoge taal is vrijwel alle non-verbale communicatie zoals mimiek, expressie, oogcontact, afstand-nabijheid, geur etc. wordt gebruikt om de dingen uit te drukken (Hogent & Vande Meirssche, 2017; Watzlawick et al., 2012).

Ik zou graag kunstuitingen zoals abstracte kunst, als analoge taal willen toevoegen aan dit axioma. Ik schreef in een eerder essay: Vrije Ruimte, dat als (abstracte) kunst ook taal is, dan is het aan de maker te bepalen of deze tekens voor iedereen leesbaar zijn. "Abstracties worden zo onderdeel van een systeem van tekens die gevoel en ideeën kunnen uitdrukken" (Manuputty, 2019). Tegelijkertijd met dit schrijven heb ik beeldend werk gemaakt dat intuïtief is ontstaan en niet per se hetzelfde wil vertellen wat ik in woorden uitdruk. Ook is het niet de bedoeling geweest illustratief te zijn voor wat ik schrijf. Eerder communiceert het een gevoel uit een diepere persoonlijke laag. Het werk drukt dat gevoel uit. Maar een ander leest er weer hele andere dingen uit.

Filosoof Jos Kessels verbindt de wendingen, kenteringen, harmonie en disharmonie uit Bachs muziek aan episodes uit zijn persoonlijke geschiedenis. Hij verbindt zo muziek aan zijn eigen leven. In een podcast van Tjip de Jong (Tjipcast) vertelt hij dat we het met taal alleen niet redden om de hele werkelijkheid, die buiten de taal valt, te ervaren. "Dans, muziek, beeldende kunst, kleuren, de hele zintuiglijke waarneming speelt een grote rol in je bestaan om identiteitsbepalende dingen mee uit te drukken of aan te spiegelen. Taal alleen schiet dan tekort" (T. Jong, 2020).

Als docent/kunst-educator druk ik mij zowel analoog als digitaal uit. Ook creëer ik de ruimte waarin interactie plaatsvindt, intuïtief, visueel en tastbaar. Mens en omgeving, mens en beleving. Ik durf wel te stellen dat mijn aanwezigheid en dat wat ik uitspreek onderdeel is van die ruimte, vooral als ik onderwijs ontwikkel en uitdraag. Het is een voortdurend heen en weer bewegen tussen denken, uitvoeren, reflectie en vormgeven om uitdrukking te kunnen geven aan de wereld om mij heen. De intermenselijke communicatie heeft mijn voorkeur maar vind ik ook het lastigst omdat het in het hier en nu

onderzoekruimte

plaats vindt. Met of zonder script en editing: dat wat ik zeg is het, wat ik laat zien aan mimiek versterkt of verzwakt het. Dat wat er plaatsvindt blijft soms nog dagen in mijn hoofd. Toch stap ik elke keer weer in het diepe en voelt het prettig spannend als ik met en voor anderen mag improviseren, (inter)acteren op het moment zelf. Ik bereid me voor maar laat ruimte voor die improvisatie. Of zoals Jeroen Lutters [09] eens schetste in de aanloop naar een kunstverwant wetenschappelijk raamwerk, zo werk ik het liefst: "...met licht dadaïstische en surrealistische trekken zoals het aleatorisch beginsel (werken met toeval), abductief denken (werken met vermoedens), denken in serendipiteit (werken met plezierige verrassingen en onbedoelde vondsten) en het denken in possible worlds (werken vanuit verbeelding)" (Lutters, 2015).

In 2018 ontwikkelde ik samen met een oud-student, in opdracht van het lectoraat Cross Media van de HvA, een mapping-tool, om belevingsconcepten te bevragen en te formuleren, met studenten maar ook met professionals uit het museum en retail werkveld. Het lectoraat leverde de theoretische kennis en wij namen als taak op ons om deze te ontsluiten voor zowel een jonge studenten doelgroep als de verschillende werkvelden. Ik kan me onze eerste ontwerp-sessie nog levendig herinneren. Serendipiteit lieten we toe in het vormgeven van de tool. Zowel de inhoud als de tactiliteit en vooral interactiviteit combineerden we uiteindelijk tot een geheel die bij studenten nog steeds gewaardeerd wordt als ze vastlopen in hun creatieve proces of als ze in samenwerking met anderen naar antwoorden zoeken. Even niet omschrijven maar intuïtief voelen en ontdekkend werken met de ingrediënten van de tool. Inmiddels wordt deze mapping-tool in het onderwijs ingezet en is ook het museumwerkveld enthousiaste afnemer van mapping-sessies. Zie kader voor de eigen ervaring.

[09] Jeroen Lutters is Lector kunst- en cultuureducatie bij ArteZ. Hij heeft zitting in verschillende adviesraden zoals die van De Bildung Academie (WO), Instituut Archimedes (HBO), de cultuurprofiel scholen (VO en PO) en maakt deel uit van de Raad van Inspiratie van Cibap vakschool voor verbeelding (MBO).

sketchbox

De enquête, gehouden onder tweedejaars studenten leverde uitspraken op waarmee ik het SketchBoX-project ben gestart.

Een van de vragen luidde: wat is er voor jou nodig om creatief te kunnen zijn, te denken en te doen?

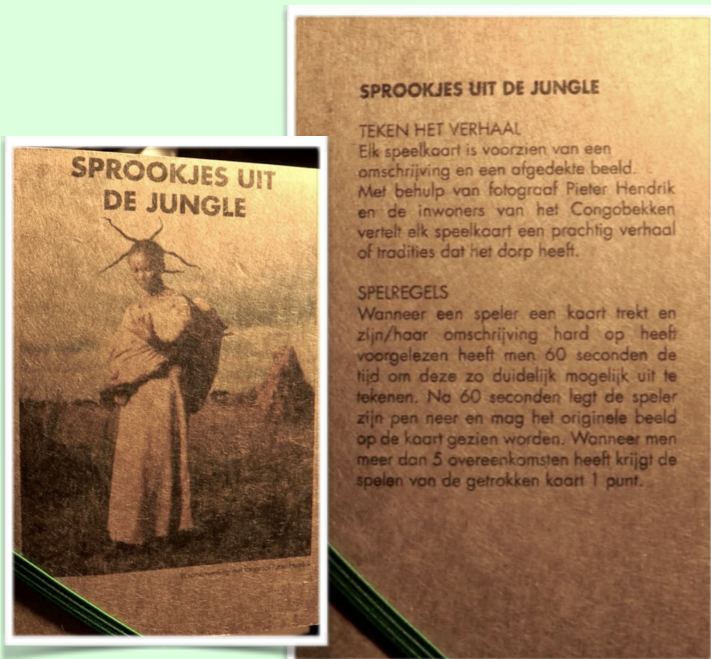
"Ik geloof echt dat je creativiteit het beste niet moet opleveren maar dat het ontstaat wanneer je ruimte in je hoofd hebt om de creativiteit te uiten en toe te laten."

"Wanneer het werk niet beoordeeld wordt aan de hand van specifieke regels."

"Er is een omgeving zonder vooroordelen nodig en mensen waarmee je kan levelen en brainstormen."

De bijdrage en vraag die Naomi aan Fred stelde:

"In combinatie met de bijdrage aan dit project stel ik graag de volgende vraag: in hoeverre beïnvloedt de media jouw beeld van andere culturen? Ondanks dat onze generatie veel tijd online spendeert zijn wij nog steeds niet op de hoogte van alle diverse culturen. Kunnen wij hier verandering in brengen?"

proces ruimte

Axioma V: Communicatie tussen mensen is symmetrisch of complementair, afhankelijk van het feit of de relatie gebaseerd is op gelijkheid of verschil.

Bij symmetrische interactie zijn de partners elkaars spiegelbeeld. Ze zijn dus gelijk aan elkaar en willen ook een zo klein mogelijk verschil behouden. Bij complementaire interactie is er wel sprake van verschil tussen de gesprekspartners (Hogent & Vande Meirssche, 2017; Watzlawick et al., 2012).

In Axioma II schrijf ik dat het hebben van goed contact, tussen student en docent, kan leiden tot elkaar kunnen verstaan, mits afgesproken wordt welke relatie je hebt met elkaar. Immers de relatievorm en de gezamenlijke taak, ik bedoel reden van samenkomst, bepalen de vorm en intentie van de communicatie. Complementair hoeft niet alleen verschilbevestigend te zijn. Nadruk leggen op verschil kan ook aanvullend zijn en tot inzichten leiden.

Paulo Freire [10] zet in zijn boek *Pedagogie van de onderdrukten* twee verschillende manieren van opvoeding tegenover elkaar. In de *depositionaire opvoeding* (systeembevestigend) wordt het inzicht van de docent als gave gezien die uitgedeeld wordt aan diegenen die zij als onwetenden beschouwen, in dit geval de student. In de *problematiserende opvoeding* daarentegen ontstaat leren door te problematiseren, het opwerpen van vragen. Dit alles wel gezien in het daglicht van Freire's eigen revolutionair perspectief; hij schrijft voor de onderdrukten en wenst radicalisering. Toch vermoed ik dat het huidige onderwijs nog vele trekken heeft van het *depositionaire opvoedingssysteem*. Binnen het creatief hbo-onderwijs heeft een docent een zekere autoriteit toebedeeld gekregen als vak-professional. De school als geheel kan gezien worden als autoriteit omdat deze specifieke kennis en vaardigheden kan helpen ontsluiten. Je zou kunnen zeggen dat de student niet zonder de school en docenten kan. Zeker als je als school ook nog eens een van de weinige bent op een speciaal vakgebied. Freire stelt verder dat het denken van de docent alleen echt wordt door de echtheid van het denken van de student. En dat lijkt meer op het proces van communicatie dat ik, via Korthagen, voorsta met het hebben van goed contact. De acceptatie dat de docent niet voor zijn studenten kan denken en evenmin zijn denken kan opdringen, zou ertoe moeten leiden dat de docent student van zijn studenten wordt.

interactieve ruimte

Mooi dat Freire stelt dat door denken, voor zover het door het bezig zijn met de wereld ontstaat, het onmogelijk wordt dat studenten een trede lager staan dan de docent.

"De leerlingen accepteren hun niet-weten als rechtvaardiging voor het bestaan van de leraar met als enig verschil dat zij nooit ontdekken dat zij de leraar opvoeden" (Freire & Zande, 1972, p. 57).

Hoe zit het met de studenten die mij voortdurend om goedkeuring vragen voor de eigen aanpak. Doe ik het wel goed? Zit ik op de goede weg? En vervolgens in de rats zitten als de feedback die ze krijgen hen van het eigen pad afbrengt. Wat is hún verwachting van de school en de de omgang met docenten?

Ik vroeg het ze in contactmomenten, interviews en in een enquête waarvan ik een aantal uitspraken meenam in het SketchboX project: een uitwisselingsproject waarmee studenten en docenten elkaar vragen konden stellen met behulp van eigen gemaakt werk om uiting te geven aan persoonlijke en actuele thema's die niet direct te maken hebben met specifieke vakkennis en vaardigheden maar wel mede vormend en van invloed zijn op ieders creatieve identiteit.

Ik respecteerde de wens om in de eigen omgeving werk te maken en antwoorden te laten formuleren en creëerde dit uitwisselingsproject, vooralsnog zonder bijeenkomsten of gezamenlijke werksessies. In de opzet beschouwde ik de docenten en studenten symmetrisch aan elkaar. Maar wat ik niet kon inschatten was in hoeverre de studenten het als opdracht zouden zien en docenten het als een taak erbij. Ik wacht bijvoorbeeld nog steeds op werk van een paar docenten, terwijl studenten vrijwel direct reageerden, en binnen een gestelde tijd hun bijdrage maakten.

In het nagesprek met Naomi, kwam naar voren dat ze het als een gezamenlijke opdracht zag, iets van docenten en studenten samen. Ze heeft de vrijheid ervaren zichzelf te mogen laten zien zonder zich getoetst te voelen. Bijzonder om te vermelden is dat deze student twee keer live gesproken heeft met haar *SketchboX-partner*.

Dat zegt in dit geval dat goed contact kan leiden tot iets voor elkaar over hebben en je verantwoordelijk voelen. waardoor beiden serieus aan het werk zijn geweest.

[10] Paulo Freire (1921 - 1997) was een Braziliaans onderwijzer en filosoof. Belangrijke werken zijn: 'Pedagogy of the Oppressed' (1970) en 'Education for critical consciousness' (1973).

sketchbox

Met Fred heb ik in de eerste *Corona-isolatieweek* telefonisch contact gehad om zijn bijdrage door te spreken. Hij vertelde dat hij bij toeval de fysiek overhandigde Sketchbox mee naar huis had genomen en heeft daarom de bijdrage van Naomi kunnen vastleggen op film. Daarna heeft hij zijn eigen gedachtenspinsels op basis van de vraag van Naomi, met precisie vormgegeven in een film. Zelf noemt hij het *stamelen van beginnetjes*. In een latere mailwisseling vroeg ik hem waarom hij dacht dat de docenten het lijken af te weten in dit project. De gesprekken met hem en het antwoord hieronder gaven mij het gevoel niet alleen te staan in de wens om vrije ruimte.

Dag Xandra,

mijn inschatting van De Situatie (zie hieronder).

In die richting ligt m.i. ook de oorzaak voor het uitblijven van docenten-reacties op de SketchBox.

Ik onderschrijf dat we (!) een eigen vorm moeten ontwikkelen.

- 1) **we (!) hebben/nemen/krijgen/geven geen/te weinig tijd. Er is te veel efficiëntie.** We (!) jagen studenten en onszelf door een efficiënt, te krap en te nauw Apenkooi-Parcours. We (!) persen vluchtige gedachten/ideeën door een **sleutelgat** (cf time slots). **Effectiviteit kost tijd.** Problemen vragen om effectieve oplossingen, en die zijn doorgaans niet efficiënt, dwz die kosten tijd die we (!) niet hebben/nemen/krijgen/geven. **Dus: van instant gratification naar Slow Learning For All.** Daar is **vertraging** voor nodig (bijv. 'studievertraging' van 4 naar 6 jaar) + de tijd nemen voor 'tijdvreters' als: aandacht + waarnemen + inleven + denken + nadenken en beleven + **beginnetjes (!) te stamelen** (zie mijn klungelige video over FotoNemenZiel)
- 2) **we (!) voelen ons toenemend oncomfortabel in onze comfort zone.** We (!) zwijgen als we ons (!) niet comfortabel voelen. Iemand die volhoudt dat hij/zij zich comfortabel voelt jukt!

Oplossingsrichting: we (!) moeten stamelend, klungelend en prutsend samen leren leren in inefficiënte Learning Communities.

Met vriendelijke groeten,

Fred

Esther had ik al in februari gevraagd om mee te doen. Eerst wilde ze niet want ze dacht dat ze moest *knippen en plakken* en daar hield ze niet van. Kort daarna veranderde ze van gedachten omdat ze het project inhoudelijk heel uitdagend vond. Ik had haar verteld dat schrijven en formuleren ook creatieve vaardigheden zijn. Half juni schreef ze haar reactie op het werk van Fred. "Geen waarheid, geen antwoord, maar een abstract, filosofische tekst", die verdere invulling en nuancering geeft aan de opgeworpen *stamelingen* van Fred. Ik ben benieuwd of we elkaar in ontmoeting ook zo kunnen raken.

vrije onderzoeksruimte

Twaalf jaar inmiddels begeef ik mij onder jonge mensen die de vurige wens hebben om creatief professional te willen worden in een veeleisende mode industrie. Ik vertelde wat ikzelf ontdekte en bracht daarmee mijn beeld van de wereld mee in de contact momenten, klassikaal en individueel. En ik zou hiermee op dezelfde voet zijn doorgedaan als ik niet twee jaar geleden deze verkenning was gestart vanuit de benadering van de vrije ruimte die ik als volgt definieerde:

"Vrije ruimte is ruimte waar gedachten, observaties en uitingen kunnen ontstaan, los van aannames en interpretaties in raakvlak met de wereld om ons heen. Waar niet eerst getoetst wordt op waar je vandaan komt of hoe je gevormd bent om begrijpelijk te kunnen zijn in wat je zegt doet of maakt" (Manuputty, U02, 2019).

Ik heb daarna onderzocht of deze vrije ruimte ook binnen een school mogelijk zou zijn en vertaalde de vrije ruimte naar een vrije onderzoeksruimte, waar 'open en kritisch' gesproken kan worden mits afgestemd wordt welke zaken er tijdelijk tussen haakjes gezet worden. Omdat de wereld snel verandert zou de school juist een plek moeten zijn waar studenten los van politiek en economie een verhouding ten aanzien van die wereld leren en niet al in een vroeg stadium de zware verantwoordelijkheid meekrijgen om de probleemoplossers van de toekomst te zijn (Manuputty, U04, 2019).

In dit essay heb ik me afgevraagd hoe we elkaar beter kunnen verstaan. Dat dit geleid heeft tot inzicht in de eigen valkuilen en een aantal blinde vlekken heeft blootgelegd is een rijke uitkomst.

- ◆ Zonder te (leren) luisteren is het niet mogelijk om elkaar goed te verstaan.
- ◆ Iedereen aanschouwt de wereld door de eigen vooronderstellingen. Het is de kunst om eerst zichtbaar te maken waar ze vandaan komen.
- ◆ Om met elkaar in dialoog te kunnen gaan is een bepaalde mate van zelfbewustzijn, inspanning en discipline nodig om vaste en vertrouwde gedachten los te kunnen laten.

- ◆ Vrije ruimte is een cruciale voorwaarde voor dialoog.
- ◆ Dat proces van met de wereld bezig zijn kan een opdracht zijn waar studenten en docenten gezamenlijk aan werken.
- ◆ Studenten hebben de docenten nodig en andersom geldt dat ook. Dat kan gebaseerd zijn op autoriteit in een bepaald vakgebied maar binnen die complementaire communicatie is juist ruimte aanwezig om elkaar aan te vullen.
- ◆ Iedere docent zou een dialogisch proces met zichzelf moeten durven aangaan om in goed contact met zichzelf en de ander te kunnen staan.

Ik ben medemens in een ingewikkelde tijd en neem mijn verantwoordelijkheid om als Artist Educator, uiting te geven aan bovenstaande uitkomsten. Ik kan dat niet zonder open en creatief dialoog met de ander. Reden dus om mijn definitie van de vrije ruimte bij te stellen:

Vrije ruimte is ruimte waar gedachten, observaties en creatieve uitingen mogen ontstaan met inachtneming dat, waar je vandaan komt of hoe je gevormd bent een rol mag spelen in wat je zegt, doet en maakt.

Waar aannames en interpretaties in raakvlak met de wereld om ons heen, in dialoog bevraagd worden om tot zelfbewustzijn te kunnen komen.

Waar echt contact, betrokkenheid en wederzijds begrip de basis zijn voor nieuwe vormen van creatief onderzoek.

Xandra Manuputty

bronnen

dank

In deze studieperiode heb ik des te meer beseft hoe waardevol het is dat:

Familie omarmt

Mijn dochter onvoorwaardelijke liefde is, steun en toeverlaat

Liefdes, voorbij en recent, warm en betrokken zijn

Vrienden er voor het leven zijn maar dat ik wat in te halen heb

Studie-genoten mijn wereld vergroten

ArtEZ-docenten uitdagen en inspirerend zijn

Studenten en alumni vooral mijn docenten zijn

SketchBoX deelnemers verrassen en inspireren

het AMFI een uitdagende school is om te mogen ontwikkelen

Appiah, K. A. (2019). De leugens die ons binden (2de editie). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Pluim.

Bohm, D. (2018). Over dialoog. (H. Schwab, Red.) (1ste editie). Utrecht, Nederland: Have, Ten.

Corsten, M. C., Niesten, C., Fens, H., & Gielen, P. (2013). Autonomie als waarde (Herz. ed.). Amsterdam: Valiz.

Freire, F., & Zande, J. A. D. (1972). Pedagogie van de onderdrukten. Amsterdam, Nederland: Ambo/Anthos B.V.

Giesen, P. (2019, 19 oktober). Bijt je niet vast in identiteit. Volkskrant.

Jong, T. (2020, 24 juni). Wat kan de mens leren over zichzelf aan de hand van Das Wohltemperierte Klavier van J.S. Bach? Tjipcast 054 met Jos Kessels. Geraadpleegd op 31 juli 2020, van <https://tjipcast.nl/lifestyle/wat-kan-de-mens-leren-over-zichzelf-aan-de-hand-van-de-das-wohltemperierte-klavier-van-j-s-bach-tjipcast-054-met-jos-kessels/>

Het Parool. (2020a, 16 juni). Mode-opleiding Amfi gaat coördinator diversiteit aanstellen. Geraadpleegd op 16 juni 2020, van <https://www.parool.nl/amsterdam/mode-opleiding-amfi-gaat-coordinator-diversiteit-aanstellen~bc6f5fb0/>

Hogent, & Vande Meirssche, C. (2017). De vanzelfsprekendheid van communicatie vanzelf 'sprekend' maken. (scriptie). geraadpleegd van <https://scriptie.hogent.be>

Korthagen, F., Attema-Noordewier, S., & Swart, R. (2014). Het contact tussen leraar en leerling: verkenning van een basisbegrip. Geraadpleegd op 18 mei 2020, van <https://korthagen.nl/wp-content/uploads/2018/06/Het-contact-tussen-leraar-en-leerling-Verkenning-van-een-basisbegrip.pdf>

Manuputty, X. (2019). Unit 02 Vrije Ruimte (essay). Zwolle, Nederland: ArtEZ.

Manuputty, X. (2019). Unit 04 Inner(S)pace (essay). Zwolle, Nederland: ArtEZ.

Nourhussen, S. (2008, 24 september). 'Maar wat is etniciteit?'. Trouw. Geraadpleegd van <https://www.trouw.nl>

Watzlawick, P., Beavin, J. H., & Jackson, D. D. (2012). De pragmatische aspecten van de menselijke communicatie (2de editie). Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.

VERZA

XANDRA MANUPUTTY MASTER KUNSTEDUCATIE ARTEZ

24 AUGUSTUS 2020

AMELD